

Művek, nézetek, vélemények

Tomán László

Szirmai Károly: Már nem jön senki. Elbeszélések. Forum kiadás, Noviszád, 1960. — Több, mint öt évtizeddel ezelőtt indult el írói útjára Szirmai Károly, s nemrég jelent meg harmadik elbeszélés-kötete. Ez a könyv érdekes fordulatról tesz tanúságot Szirmai írásművészetében. *A Medekné, A holló, a Veszteglő vonatok a sötétben, a Karambol* költője, a „*Hé, kocsmáros, italt adjál!*”, *A marionett-kert* vizionáriusa új utat választott: a tiszta, sokszor faktografikus realizmusét.

Szirmai elsősorban lélektani jelenségek érdeklik. A lelki-furdalás, az otthontól való elidegenedés, az ellenszenv, bűntudat, a félelem azok a pszichikai jelenségek, amelyekkel újabb elbeszéléseiben foglalkozik. Csak néhány írásában (*A titok, A nyugdíj, Többé már nem jön senki*) sikerült belemélyednie a problémákba, egyéb-

ként elsiklik a lényeges kérdések felett. Új mozzanat Szirmai írásaiban az a mélyreható, kegyetlen, kíméletlen elemzés, melynek két-három elbeszélésében a szereplőket aláveti (*Gertrudisz próbái, Kinek van igaza?*). Felszínre hozza az emberben lakozó rosszat, szinte élvezettel nyúlkal a beteg emberi lélek sajtó sebeiben.

Néhány elbeszélésében a lényeg elvész a sok részlet leírásában, s nem alakul ki a megfelelő hangulat sem. Hideg marad az írás, hideg marad az olvasó. A minden áron való realizmus megbosszulja magát: az elbeszélés riportszerűvé válik. Alakjai létezők, a történet reális, de hiányzik az irodalmi transzponálás, nyers marad az anyag.

Írónk szemelláthatóan arra törekszik, hogy minél egyszerűbbé tegye stílusát. A romantikus sallangoktól

való megszabadulás szempontjából ez elfogadható, hasznos, de amikor túlhaladja a szükséges határokat — elszegényesedéssé fajul. Ezt legjobban a leírásokban és különösen a párbeszédekben figyelhetjük meg, az utóbbiak ezáltal konvencionálisakká válnak, elvesz belőlük a nyelv jellemző ereje, és kihasználhatatlanok maradnak a művészi megformálás benne rejlő lehetőségei.

Bizonyos, hogy nehéz ellenállni a valóság realista ábrázolásának. Sokszor oly nagy a tények ereje, hogy megköti az alkotó fantáziáját. Szirmai azonban már nem egyszer, nem egy régebbi elbeszélésében bebizonyította, hogy mestere a költői szónak. Új könyve épp azért okozott egy kis csalódást, mert, talán nem is egészen az ő hibájából, egy másik Szirmait ismertünk meg belőle. Azt hisszük, hogy ez a kép egyoldalú, nem teljes, és írónk művészi arcélét éppen ezért máskor és másképp szeretnénk meglátni.

Panorama savremenih ideja (Panorama des idees contemporaines). szerkesztette Gaetan Picon. A szerb fordítást kiadta a Kosmos Kiadválat, Beograd, 1960. — Korunk gondolatvilágát az ellentétek jellemzik. A lényeg keresése, az emberi lét értelmének kutatása ráüti pecsétjét minden filozófiai rendszerre, a művészetre és a természettudományokra. Gaetan Picon francia író néhány társa közreműködésével kompendiumot állított össze, amelyben eredeti szövegek és rövid kommentárok segítségével felvázolt napjaink gondolatterképét.

A könyvben külön fejezetet kaptak a filozófiai eszmék, a pszichológia, a társadalomtudomány, a történelemfilozófia, a művészetek, vallások, matematika, fizika, biológia és a humanista gondolat. Egyes fejezetekben a részlettudományokat ismertetik, bemutatják a különböző irányzatokat, tanításokat. Alkalmunk van korunk legjobb filozófusainak, tudósainak, politikusainak, íróinak, művészeinek, kiemelkedő gondolkodóinak nézeteit megismerni. A XX. század első fele szellemi elitjének műveiből vett részletek által az olvasó ugyanarról a problémáról több, ellentétes véleményt is megismer. Ilyenformán tájékozódhatunk az eszmék sokaságában.

Picon könyve ki akarja küszöbölni az egyoldalúságot, amely ma, amikor az ember mind többet tár fel a természet titkaiból, végzetes hibákat eredményezhet. Ismereteinkkel sohasem elégedhetünk meg, tovább kell mennünk, minden egyes oldaláról meg kell vizsgálnunk a kérdéseket, s keresnünk a jobbat, emberibbet. Egy könnyebb megoldás kedvéért nem mondhatunk le a különböző lehetőségekről mérlegeléséről. Gaetan Picon könyve épp avval teszi a legnagyobb szolgálatot, hogy szélesíti szellemi látókörünket.

Marek Hlasko: Osmi dan a tjednu. Elbeszélések és egy kisregény. Lengyelből fordította Marija Krukovska. Zora kiadás, Zagreb, 1960. — Ha példát kellene keresnünk az időszerűségre az irodalomban, nyugodtan ajánlhatnánk Marek Hlasko írásait. Mindaz, amit elmond, a legigazibb, legvalóságosabb jelen. Az eseményeket, jelenségeket a fiatal lengyel író sűrítve adja, s műveinek minden sora megdöbbenően igaz. Szeretné a szépségeket, a jóságot megtalálni az életben, szeretné boldognak látni az embereket, de ez lehetetlen. A régi és az új összeütközése, az újba belefonódó és az azt megrontó régi, a hazugságok, az alkohol, a lakásprobléma, az élet egyhangúsága, a képmutatás szétrombol minden illúziót. Épp ezeket a pillanatokot, az álmok pusztulását tudja Hlasko legművészeiben kifejezni elbeszéléseiben. Az emberek a jóság lépéseivel indulnak az életbe, de megbotlanak, elbuknak, s hiába siet segítségükre valaki, azok, akik már lent fetrengenek, nem tudnak többé felemelkedni, mozdulataik, erőfeszítéseik, hogy egyenes emberekké váljanak, csak még mélyebbre taszítják őket. Az élet, az emberi akarat értelmetlenségét fejezi ki Hlasko hátbörzsegető létszerűséggel.

Elbeszélőének hangja alapján véve mindig drámái; itt-ott megcsillan egy kis fény, felragyog a remény. De aztán mindenre ráborul a kilátástalanság sötétje, belehullunk a valóság poklába. Akármilyen közel jutunk a fényhez, mindannyian a gonoszság hatalmában vagyunk, s kínjaink csak nagyobbodnak, ha szabadulni akarunk. Pedig szabadulni kell, a reményről nem szabad lemondani sohasem, hát-

ha eljön egyszer a hét nyolcadik napja is: a boldogság.

Halasko a kísérletek korában a realizmus stílusát és módszerét választotta, de kialakította ennek egyéni változatát, s meggyőző bátor írásaival már-már visszaállítja az irányzat megint-gazd tekintélyét.

Branko Belan: Kutija od ebanovine. Regény. Naprijed kiadás, Zágreb, 1960. — Az elmúlt év a jugoszláv irodalomban a szürke regények éve volt. Nem jelent meg egyetlen olyan regény sem, amely méltó lett volna Dobrica Čosić, Oskar Davičo vagy Mirko Božić korábbi műveéhez.

Branko Belan reménye lélektani, sőt pszichopatológiai alapokon nyugszik, tele van sejtelmes (és néha zavaros) részekkel, eseményekkel. A regény központi alakjának, Karlónak kettéhadsadt lényét mutatja be a szerző, jelen és múlt keveredik, egészen a megkülönböztetetlenségig olvad össze gyermekkora, kamaszévei és férfikora, a megtévesztésig váltakozik a hős egyénisége, felesége és anyjának cselédje.

Néhány alakot, különösen az apát s részben Karlót is sikerült elég plasztikusan bemutatni az írónak, a többiek elmosódnak, elvesznek a lelkibeteg Karlo emlékeiben. Karlo kamaszkorának bemutatása alkalmat adott a szerzőnek bizonyos nemű elferdülések leírására és elemzésére; ebben azonban helyenként túlzásba esett.

Kirí a regényből néhány olyan részlet is, mellyel a szerző a háborús éveket akarta bemutatni. A könyv egyébként kellően egyenletes, a témához idomult stílusától elütő hangon, a megszokott riporterri zsargonban írta meg Belan a háborúról szóló sorokat.

A *Kutija od ebanovine* kompozícióját úgy oldotta meg Belan, hogy Karlónak egyes személyekhez fűződő élményei köré csoportosította az eseményeket. Ily módon magyarázza Karlo életét és egyéniségét, valamint betegségét is. A jugoszláv irodalomban újdonságként hat ez a téma és a regény szerkezete egyaránt. Mégsem állíthatjuk, hogy Belannak tökéletesen sikerült megvalósítania szándékát. S ha nem akart többet, mint amennyit adott, akkor épp emiatt kell különösen elmarasztalunk. Hisz a téma érdekes, ezúttal azonban a regény anyaga és az ábrázolási mód erősebb volt Belan képességeinél.

Alberto Moravia: Nove rimske priče (Nuovi Racconti Romani). Horvátra fordította Berislav Lukić. Otokar Keršovani kiadás, Rijeka, 1960. — Moravia új, nagysikerű regényének, az Unalomnak még csak híre jutott el hozzánk, fordítását a rijekai kiadó ígéri, most azonban alkalmunk van — a Római történetek szerb és magyar fordítása után, — megismerni Moraviának azokat az újabb elbeszéléseit, melyeknek színhelye szintén Róma, hősei pedig a rómaiak. Majd hetven rövid elbeszélést tartalmaz ez a kötet, s mindegyik 6—7 lapon mond el egy esetet a rómaiak életéből. Példás írói fegyelemmel alkotta történeteit Moravia, írásaiban mindent elmond, amit tudni kell az eseményről, de felesleges részletek, kitérők nincsenek elbeszéléseiben; mértéktartása segítette abban is, hogy megőrizze a nyugodt, higgadt szemlélő szerepét, a tárgyilagos elbeszélő hangját.

Római történetek... Róma utcái, emberei elevenednek meg, s élnek hiteles, igaz életet, a maguk való életét ebben a könyvben, a könyv minden lapján. Moravia azonban csak egyik oldalát szereti Róma életének, azt, amelyben a kisemberek mindennapi harcait, csupasz életük fenntartásáért vívott, sokszor kilátástalan, reménytelen, hiábavaló, néha groteszk küzdelmét figyelheti meg. Ezért nem találunk, vagy ha igen, csak a háttérben, mellékszereplőkként, Moravia elbeszéléseiben alakokat a római elitből, a „felső tizezer”-ből. Munkanélküliek, szöbafestők, csaposok, pincérlányok, újságárusok, trafikuskok, kőművesek, sofőrök, cselédlányok, csallók, tolvajok, szoknyavadászok, zsebmetszők az ő igazi hősei. Ezeknek az élete érdekli, az ő viszontagságaik, s úgy beszél róluk, mintha mindannyian személyes ismerősei volnának. Ismét látjuk a neorealista filmekből ismert Rómát, amelyet nem lehet kirakatba tenni, amely nem szolgálhat csalétkül a turistáknak. Mégis nagyon szép ez a város, csak embereinek a sorsa sivár és kegyetlen sokszor.

Szerelmi és közlekedési balesetek, emberi fellendülések és bukások sorakoznak a könyvben, tréfás, vidám eseteket mond el a szerző, hőseinek kereskedelmi, szerelmi vagy tolvaj-vállalkozásai sokszor balul ütnek ki, póruul járnak a legények akár szerető-

jükre várnak, akár meg akarnak lopni valakit, a csalafintaságok kiszűlnek. A szereplőket kisebbségi érzés, félelem-komplexus kínozza, vannak egészen furcsa, excentrikus alakok is az *Új római történetekben*, de nem hiányzik az egészséges derű, sőt az akasztófahumor sem.

Két dolgot külön ki kell emelnünk: Moravia ismeri a római kisember lelkét, és ismeri a város lelkét. Ezért tudja olyan közel hozni az olvasóhoz a Roccókat, Tildekat, Giacomínákat, Flaminiákat, Rosariókat. És amit Rómáról mond, az kész földrajz: A ró-

mai utcák, terek, templomok, bárók, mulatók, a Róma-környéki kirándulós helyek térképe. Ezen a térképen pedig hosszú utcák, rajtuk száguldó autók, veszpák, andalgó szerelmes párok, és fáradtan baktató munkások. Moravia, Róma és emberei iránt érzett szeretetéből, úgy tudja megrajzolni a várost és lakóit, hogy az olvasó is megszereti őket. Nemcsak magunk előtt látjuk Rómát s a római mindennapok apró, esetlen, szerencsétlen hőseit (és balekjeit), hanem érezzük a város vonzóerejét is. Ez pedig a művész Moravia nagy érdeme.

